

OSVRT NA RIJEČ SIBILA

Riječ »sibila« zanimljiva je historičografski i leksički. Prvo zato što su uz nju vezana neka eminentna imena, posebno P. Vitezovića, a drugo zato što je »sibila« u najužoj vezi s razvitkom nekih vidova »važnih sporednih stvari«, zabave, razbibrige našeg pučanstva, osobito umjetnog zagonetaštva (enigmatike) u kojem dotiče neke ključne i najznačajnije pojave i datume.

Sibila (grč. Σιβιλλη, lat. Sibylle) je prema starogrčkom mitu bila Apolovina svećenica koja se pročuła svojim proročanskim darom.¹ U suvremenom talijanskom jeziku »sibilla« je pojam za gatalicu, a i jedan od sinonima za vješticu.²

Kada je »sibila« ušla u hrvatski jezik, doista je teško reći. Leksikograf Jakov Mikalja (1601—1654) stavlja »sibilu« u svoj rječnik »Blago jezika slovinskoga ili Slovník u Komu izgovarajuse rjeci slovinske Latinski, i Diacki«. Na strani 603. ovog rječnika doslovce stoji: »Sibille, djevice koje gonetaju.« Pod pojmom gonetati Mikalja podrazumijeva gatati, proricati.

Pojam je, dakako, poznavao i Pavao Vitezović, kada je po uzoru na Sturmovo djelo »Ludus fortunae ad recreandam societatem« iz 1633.³ tiskao negdje 1701.⁴ ili 1072.⁵ vlastito djelo »Lado hervacki iliti Sibila«. To je djelo trebalo poslužiti isključivo za razbibrigu narodu, koji je »za duševnu hranu dobivao, tek po gdjejkoji molitvenik na hrvatskom jeziku...«⁶ Sam Vitezović kaže »... ono vreme koje morebiti vu kerchmi, ali vu kojih pogibelynih meztih, z — bantuvanyem Bosjem, ali z — kvarom tугyega postenoga glasza, bi potroshil, doma z — igrum ovum szí prikratish.«⁷

Svrha je djela bila da razbibriži »hrvatsko pučanstvo« preko postavljenih pitanja, na koja se dobiva odgovor bacanjem dviju šestoplošnih kocaka (na čijoj se svakoj plohi nalazi po jedna, dvije, tri, četiri, pet ili šest točaka) Djelo je u stihu i razdijeljeno na devet vila, koje nose narodna ženska imena: Polka, Zorka, Ružica i Milka (ostala se imena ne znaju, jer djelo nije u cjelosti sačuvano).

Evo kako počinje jedna vila:

Vila Szedma Rushicza
I Kada tebi drago; doba jeszt i vrime;
Divojastva Blago da zminis za brime.

- 2 *Lipo je zadoszit Bagotsztvo, Postenje:
Imas je v' sztarosztii, i na vsze shivlyenje.*
3 *Ovomu sze nimas csemu veszellitti:
Neg, ak' druggo imas sto, mores shelitti.*
4 *Iz te prosnye nistar nebude za szada:
Zapisi v' registrar, ako bude kada.*

Pojam »sibila« u ovom djelu Vitezović uzima uvjetno, u prenesenom značenju, jer se ovdje ne radi ni o pravom proricanju, ni gatanju, ni vraćanju. No nije jasno zbog čega je izraz sibila izjednačio pojmovno s izričajem, sintagmom »lado hervacki«. Po tome bi se moglo zaključiti da je Vitezović smatrao da je u starogrčkoj, odnosno starorimskoj mitologiji »sibila« isto, što i »lado« u hrvatskoj mitologiji.

Dosad se držalo da je Lado (odnosno Lada) bila božica proljeća, mladosti i ljepote, što su najnovije spoznaje opovrgnule.⁸

»Sibila« je izdavana nakon Vitezovićeve smrti 1783, 1801, 1820, 1828, 1837, 1849. i 1864. g. u pokajkavljenom obliku. Pokajkavljivanje je izvršio neki kajkavski pisac koji se namjerno skrio u anonimnosti, i to na tipično enigmatski način. No, niti povjesnici a niti enigmati nisu uspjeli otkriti tko je uistinu on, iako su to pokušali i jedni i drugi u nekoliko mahova.

Ova pokajkavljena zdanja nose dulje naslove, primjerice ono iz 1783. g.:

LADO HORVATZKI ILLITI SIBILLA, ZVERHU MNENYA DOJDUCHEN PRIPECHENY NA DEVET VILL RAZLUCHENA PO NEGDASSNYEM KNEZU PAULU RITTERU NAPRAVLYENA za krachenye Vremena, y drugoga shasza pritzkana. Z-Dopuschenyem Cenzure. VU ZAGREBU.⁹

Godine 1880. prerađuje Ljutovid Cicvara »Sibilu« na štokavštinu, s nešto izmijenjenim naslovom:

SIBILA ILITI CIGANKA GATALICA.

To je djelo doživjelo još nekoliko izdanja do 1918.¹⁰ godine.

Vilko Vilenjak¹¹ izdaje 1904. g. u Varaždinu potpuno izmijenjenu i proširenu također pod izmijenjenim naslovom: SIBILA ILITI MEDVEDGRADSKA ČAROBNICA SA PLANETSKOM USUDNICOM.

Spočetka 1928. g., tačno 17. veljače, pokreće u Zagrebu hrvatski književnik Mavro Špicer (1826—1936) prvi hrvatski zagonetački list,¹² i to pod nazivom

SIBILA

produljujući dalje naslov

NAPRAVLYENA za KRACHENYE VREMENA i DUGOGA CSAZSA, i s podnaslovom

LIST za ZAGONETKE i INE ZABAVICE.

U predgovoru M. Špicer kaže: »Pod egidom slavnog našeg pjesnika Pavla Rittera-Vitezovića i pod naslovom značajnog mu djela stupamo prvim brojem novog i ove vrste jedinog hrvatskog časopisa pred slavno općinstvo.« Iako, na žalost, sa 7. brojem (6. travnja 1928) prestaje »Sibila« izlaziti, njom je naziv »sibila« — što je za nas bitno — dobio novo značenje i dalje će otud i ostati kao pojam koji će se prvenstveno rabiti u zagonetaštvu, noseći u sebi pojam zagonetnosti (nešto slično kao i pojam »sfinga«).

Pune 42 godine kasnije Enigmatsko udruženje Bjelovar pokreće ediciju zagonetačkih priručnika i leksikona i daje joj ime »Sibila«. Prva knjiga u ovoj ediciji izašla je početka 1970. g., a u pripremi su nove knjige.

U najnovije doba susreće se u nas Sibila i kao žensko ime. Sibila je, dakle, pojam koji je ponikao u proročkom, gatalačkom svijetu, ali je kasnije dobio i novo, šire, preneseno značenje, jer pokriva stanoviti sadržaj zagonetnosti, da bi na koncu dobio pored toga i čisti zagonetački karakter.

U svakom slučaju »sibila« kao riječ, naziv i pojam prošla je zanimljiv put, ne samo vremenski i teritorijalno, nego i semantički.

¹ Enciklopedija leksikografskog zavoda, sv. 6, Zagreb 1962, str. 707.

² Deanović-Jernej: Talijansko-hrvatskosrpski rječnik, Zagreb, 1960.

³ Mirko Breyer: Prilozi k starijoj književnoj i kulturnoj povijesti hrvatskoj, Zagreb, 1904.

⁴ Djela Pavla Vitezovića, Zagreb, 1952.

⁵ M. Breyer, u djelu pod 3, navodi da je to bilo 1702. g.

⁶ Isto.

⁷ Navod je Breyerov, ali ga on vjerojatno uzima iz nekog od kajkavskih izdanja »Sibille«, te stoga nije u ikavici.

⁸ Enciklopedija leksikografskog zavoda, sv. 4, Zagreb, 1959, str. 498.

⁹ Navod prema bilješci 4.

¹⁰ Na žalost na izdanjima nisu navedene godine izdavanja. Tiskana su u Zagrebu, i to uključujući ovo iz 1880. g. četiri izdanja.

¹¹ Vilko Vilenjak je pseudonim hrvatskog književnika Higinia Dragošića (Reichherzer), 1845—1926. On umjesto izraza »vila« rabi »jeka« (njem. Geist, Geisterbild).

¹² Knjižnice u Zagrebu i Beogradu, koje sam molio za datume izlaska prvog broja prvog srpskog zagonetačkog časopisa »Zagonetka« (koji je počeo izlaziti nekako istodobno sa »Sibilom«), nisu mogle dati pozitivan odgovor jer nemaju u svojim arhivima.

